

УДК 341.231.12:261.6

Radziwill O.A.

**CHARACTERISTIC DIMENSIONS OF HISTORICAL
AND LEGAL EDUCATION IN THE PROCESS
OF SPIRITUAL AND INTELLECTUAL
REVITALIZATION OF SOCIETY**

О.А. Радзівілл

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії держави і права
ВНЗ «Національна академія управління»*

**ПИТОМІ ВИМІРИ ІСТОРИКО-ПРАВОВОЇ ОСВІТИ
В ПРОЦЕСАХ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
ОЗДОРОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВ**

Постановка проблеми. Сучасна неефективність міжнародного співробітництва значною мірою обумовлена маргіналізацією населення більшості держав планети [1, с. 10-12], що, в свою чергу, є довгостроковим наслідком хибної «монокультурної» моделі міжнародних відносин, що домінувала в останні кількасот років, і переглядається лише з кінця ХХ століття [2, с.7]. Відтворення самодостатності й творчої активності нині маргіналізованих суспільств має спиратися на концептуально цілісну систему їх соціально-культурного самовідтворення, основу якої традиційно складає історико-правове виховання й освіта [3, с.45]. Підготовка підростаючих поколінь в здоровому суспільстві – по-перше, спирається на його власний героїчний епос, у контексті адекватного знання світової історії; по-друге, використовуються в якості джерела «знань про належне», тобто знань правових і деонтологічних [4]. Натомість, традиційно скуті догмою, історико-правові знання – в динаміці сучасних подій піддаються різким і формально-поверхневим змінам «на злобу дня», залишаючись неадекватними – ні викликам часу, ні рівню сучасних досягнень у сфері наук про людину й суспільство, що потребує їх серйозного переусвідомлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У статті продовжено дослідження автором питомих вимог історико-правової освіти [5, с.35-36], які базу-

ються на ідеях: соціалізації М. Вебера [6, с.87-90] – як втілення культурного самовідтворення суспільства, історичного процесу – як втілення тенденцій соціальної й культурної динаміки П. Сорокіна [7, с.25-28]; на неопозитивістських принципах науки й освіти, узагальнених, зокрема, Т. Куном [8, с.6-14] і К. Поппером [9, с.17-20], а також на множинності «вимірів» права, відповідно до інтегративної концепції праворозуміння, висвітлених в роботах М. Кріггера [10], Г. Тюбнера [11], К. Лудера [12], Ю. Хабермаса [13], М. ван Хука [14], Дж. Бермана [15], О. Мережка [16], Д. Р. Келлі [17] та інших авторів. Використані також ідеї міжнародної координації освітніх процесів, закладені в роботах К. Ясперса [18], та сучасних дослідників цього напрямку [19, 20], а також у міжнародних рекомендаційних актах, таких як Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 р. [21] та інші.

Мета статті – розглянути основні проблемні напрямки, які мають бути переусвідомлені в процесі створення сучасної історико-правової концепції виховання й освіти – в контексті останніх досягнень у системі знань про людину й суспільство.

Основні результати дослідження. До філософії, як до трансісторичної рефлексії суспільств на досвід пізнання й розбудови суспільних відносин, теоретики науки звертаються, переважно, в періоди наукових криз і революцій, прагнучи вивести свої методологічні пошуки за межі рамок, встановлених панівними науковими парадигмами [8, с. 124]. У сфері досліджень і регулювання суспільних відносин, які, в своїй основі, є феноменами психофізичними й духовно-інтелектуальними, вольовими і вмотивованими, з багатофакторними важкопрогнозованими сценаріями протікання й наслідками – такий вихід за межі прописаних догм виявляється особливо важливим. Саме в царині суспільних відносин класична (суб'єкт-об'єктна, позитивна, причинно-наслідкова) наука виявила свої суттєві недоліки, викликавши недовіру до наукового забезпечення планування та правового регулювання соціальних процесів різного рівня [18, с.45-49]. Натомість філософія, виходячи з умовності розмежування епістемологічних, деонтологічних і онтологічних знань, дозволяє сприймати когнітивні результати досліджень – безпосередньо в контексті їх реалізації, тобто їх «соціальної дії», яка є однією з найважливіших функцій права. Філософія значно розширює також засоби пізнання, «легалізуючи» в періоди наукових революцій, крім емпірики й точних розрахунків, інтуїцію, ціннісні критерії, волеустановлені прагнення й процедури, зорієнтованість на отримання наперед очікуваних результатів та оперування – не стільки законами й формулами, – скільки тенденціями й вірогідностями [9, с.237].

Впродовж ХХ століття методологія науки пережила, можливо, останню й найпотужнішу «революцію», зосереджену насамперед у сфері знань про людину й суспільство, внаслідок якої формується всеохоплююча (холістична) парадигма, що дозволить більш гнучко й ефективно застосовувати науку до складних – «мультирівневих» і динамічних, тобто наближених до реальності моделей та сценаріїв [17, с.57-58]. Після періоду вільних філософських пошуків нових підходів, структурованість наукових знань, як відомо, відновлюється на основі нових принципів і парадигм [9, с.57]. Важливим кроком в цьому

напрямі стала систематизація «постпозитивістами», на основі узагальнення постнекласичних наукових рефлексій, основних питомих принципів сучасних наукових досліджень, відповідно до яких: 1) визнається «суб'єктивізм» наукових теорій, що дозволить належним чином «робити поправку» на їх обумовленість обставинами місця і часу, зокрема, приналежністю їх авторів до певних наукових шкіл, систем виховання, соціальних груп і т. п., що має підвищити адекватність їх застосування; 2) через неможливість дослідження «об'єктивної реальності в чистому вигляді», досяжною метою наукових досліджень слід визнати апроксиматичне наближення до максимально можливого, на відповідному етапі дослідження, її відображення – через постійну координацію множинності суб'єктивних теорій, моделей і т. п.; 3) множинність (плюралізм) наукових концепцій, що мають застосовуватися як релевантні конкретним обставинам інструменти пізнання, – є не лише допустимою, але й необхідною – як умова забезпечення, через багатовимірність моделей, – максимально наближення знань до «об'єктивного» відображення реальності; 4) історичність наукових шкіл і окремих теорій, тобто, з одного боку, обмеженість їх використання у незмінному вигляді, з іншого – можливість їх розвивати й уточнювати; 5) обов'язок науковця виносити своїх концепції на публічний розгляд у вигляді, доступному до перевірки (верифікації), тобто з розкриттям, крім безпосередньої аргументації, «суб'єктивних» обставин, пов'язаних з їх розробкою й прийняттям [8, с.18-22]. Подальший процес гуманізації наук оформився в універсальній «антропоцентричній» парадигмі. В її основу покладено «принцип антропності» – презумпцію «запрограмованості» Великого вибуху і подальшого розвитку Всесвіту – на появу в ньому Людини [23, с. 38-40]. Цей принцип, безумовно, має онтологічну основу, оскільки всі найважливіші константи Всесвіту втілюються в організації людини й суспільства, проте він є також телеологічним і деонтологічним, оскільки зорієнтований на віру в космічну місію людства й в солідарну його волю до узгодженої діяльності, тобто є «позанауковим», з точки зору позитивізму.

Наслідки «гуманітарної» революції в науці мають бути якомога ширше усвідомлені лідерами й елітами суспільств та широким загалом – для їх дружнього, збалансованого й творчого застосування в розбудові нового стилю міжособистісних і надособистісних суспільних відносин та процесів соціалізації підростаючих поколінь. За метафорою П.Тейяра де Шардена, якщо атом є елементарним носієм властивостей «добіологічного» життя матерії, а клітина – біологічного, то особа є носієм властивостей «наджиття» [23, с. 189-190], які стохастично розподілені в унікальних комплексах психофізичних і духовно-інтелектуальних характеристик кожного індивіда, втілюючись, впродовж його життя, на різних вікових стадіях і в різних соціокультурних середовищах. Відтак, «антропоцентризм» сучасної науки активізує увагу, передовсім, до людської особистості, через яку реалізуються всі потенційні властивості людства. Це ввело в міжнародні акти й доктрину такі поняття, як «людський потенціал», «людський капітал», «людський вимір» [22, с.14-22] і нині сприяє поступовому усвідомленню головної мети соціальних інституцій – сприяти розкриттю й реалізації кращих характеристик людини, спираючись на природ-

ну вмотивованість кожної душевно здорової особи – бути учасником і будівничим справедливих, а відтак – дружніх, очікуваних і комфортних відносин на різних рівнях соціальної організації – від інтерсуб'єктивних до міжнародних. Найпростіше тлумачення стадії «наджиття» – це гармонійна реалізація природної потреби людини – у соціальній організації. Гармонія тут означає, що потреби кожної особи та інтереси колективних суб'єктів різних рівнів соціальної організації, в які особа залучена, мають бути узгоджені найліпшим чином. Зрозуміло, наскільки малу вірогідність має суспільний лад і правопорядок, який задовольняв би таким вимогам. З цієї точки зору, історія людства є драматичним пошуком, через безліч спроб і помилок, найбільш оптимальних форм соціальної організації, на тлі загального поступу людства до глобальної інтеграції. Ще Тейяр де Шарден, застерігаючи від «одномірного» розуміння будь-якої інтеграції, вказував на таку фундаментальну характеристику Універсуму, як його «зернистість» (мультирівневість) – здатність оптимальним чином розподіляти «цілісності» по безкінечним рівням-масштабам свого континууму [23, с.43]. Мультирівневим є й історичний процес, хоча він охоплює лише малу частку Універсуму: розподіл «корпускулярних» характеристик історичної динаміки втілюється у різномасштабних «актах соціогенезу» – спонтанному утворенні соціальних систем різних масштабів [24, с.10-12]. При цьому, якщо на елементарному рівні соціальна організація людства втілюється, трансісторично – в родинних і родових відносинах, то сучасне, складно структуроване, людство має низку усталених рівнів соціальної організації, де роди входять в сусідські колективи, територіальні громади, етноси, політичні нації-держави, регіональні цивілізації та міжнародне співтовариство. При цьому, реальність буття таких різнорівневих соціальних систем забезпечується, передовсім, міжособистісними комунікаціями, характер яких визначає як інституційну структуру кожного з рівнів суспільних відносин, так і ефективність їх «соціальної дії» [14, с.19-21].

Наступним важливим здобутком наук про людину стало обмеження в них впливу «вульгарно матеріалістичного» підходу до історії, зокрема, усвідомлення історичного процесу не лише як соціальної, але, передовсім, як культурної динаміки [7, с.26-28]. Ансамблі усталених надособистісних зв'язків, до яких може бути застосоване поняття «соціальна система», виявляють себе як соціально-культурні й соціально-правові, тобто організованими дією чинників нематеріальної (духовно-інтелектуальної) природи. Сучасна інтегративна теорія права, що поєднує й узгоджує всі його «антропоцентричні» тлумачення (історичне, психологічне, комунікативне, соціологічне, аутопоетичне та ін.) [15, с.35-39] – спирається, передовсім, на ідею органічного зв'язку права і культури – як організуючих і відтворюючих чинників соціальних систем. Таким чином, «живі» суспільства завжди мають в якості системотворчого чинника – у вузькому сенсі – право, у широкому – культуру, яка діє у єдності чотирьох її складових: системи цінностей; системи отримання й передання знань; систем регулювання суспільних відносин (включаючи й право) і системи естетично-емоційного виховання (мистецтва) [7, с.50]. При цьому, найбільш широке (соціологічне) тлумачення права в своєму об'ємі поширюється, практично, на

всі виховні (деонтологічні) й солідаризуючі функції культури [9, с.256]. Те, що основою динамічних (історичних) змін в суспільстві є зрушення в сфері його масової свідомості, тобто культурно-правові зрушення, детально дослідив ще П. Сорокін, показавши недоліки причинно-наслідкового підходу в дослідженнях соціокультурних процесів. Він запропонував «логіко-змістовний» метод, який оперує не одномірними причинно-наслідковими зв'язками, а скоординованими змінами в цілісності мультирівневих соціально-культурних систем, з урахуванням усталених різноперіодичних зворотних зв'язків між їхніми рівнями, включаючи й фундаментальний рівень індивідуальних характеристик членів суспільства. Останні він об'єднав в певні «психофізичні типи» індивідів, типізовані мотивації та дії яких формують той чи інший «кумулятивний» стан суспільства. Виходячи з такого підходу, історичні зрушення відбуваються як зміни всіх різнорівневих складових «типу культури», паралельно зі змінами у співвідношенні «індивідуальних типів» окремих членів суспільства. Відповідно, вплив окремих особистостей на публічний порядок та історичний процес є, в свою чергу, органічною складовою більш масштабного й повільного впливу історичних реалій (включаючи культуру й публічний порядок) – на типи індивідів та динаміку змін у їх співвідношенні під час історичних зрушень [7, с.77-80].

Комплекс всіх відомих тенденцій і закономірностей історичної динаміки, сам по собі, вимагає систематизації й усвідомлення. В науці вже, загалом, взято за основу, що поступ є лише одним з вимірів історії, ускладнений, з одного боку, різномасштабними флуктуаціями, з іншого – підпорядкованістю історичних феноменів константам різної тривалості. Однак, складність історичного процесу не вичерпується цими трьома загальними вимірами. Так, для розуміння природи історичних констант, тобто тривалості певних усталених якостей на «макрорівні» соціального й культурного життя, важливо знати дію «мікрорівневих» циклічних процесів точного відтворення таких якостей, гармонізованих і «доведених до автоматизму» в процесі біологічної еволюції й соціальної історії [25, с.37-40]. Крім повсякденних циклів біологічного, економічного та інформаційного поновлення звичних «рутинних» параметрів суспільного життя, важливим чинником забезпечення на «мезорівні» тривалості суспільства у часі – є його «тип культурного самовідтворення» – комплекс фундаментальних складових культури, який відтворюється в кожному з наступних поколінь суспільства. Історія показує, що типи культурного самовідтворення суперетносів і народів тисячоліттями могли підтримувати їхню само тотожність, живлячись з таких фундаментальних джерел їх психологічного здоров'я, як мова, звичай, героїчний епос, народна творчість і, відповідно, постійно поповнюючи ці джерела. Тип культурного самовідтворення акумулює духовну й генетичну історію народу, який його формує: лише такі зв'язки здатні підтримувати емоційну спорідненість різних соціальних верств і вікових груп народу, підживлювати творчу енергію його громад, родів і окремих особистостей, забезпечуючи їх солідарність і духовну міць, відразу до антисоціальної «нелюдської» поведінки, природну турботу про підростаючі покоління тощо. Натомість, у періоди поширення тоталітарних ідеологій, відбувалося

істотне руйнування цих, віками відпрацьованих, зв'язків, що мало наслідком враження все нових і нових суспільств цілим спектром соціальних хвороб і психологічним неблагополуччям їх населення. В таких маргіналізованих суспільствах забувається власна історія, уявлення про «людську поведінку», здатність підживлюватися наснагою, спілкуючись рідною мовою, якою матір, на «позараціональному» рівні, наділяє дитину в ранньому віці психологічним захистом на все життя. Замість органічної спорідненості людини, на рівні генетичної пам'яті, з «рідним» їй типом культурного самовідтворення, її пригнічує нав'язане ззовні панування чужої масової культури й, відповідно, чужого «за духом» публічного порядку, представники таких суспільств відчувають «втрату душі» їхнім світом, частіше виявляючи нездатність з віком досягати належного стану життєвої мудрості й громадянської зрілості, які є необхідною умовою успішності всього суспільства.

Однак, важливою характеристикою культури є її здатність, після впливу руйнівних процесів, самовідтворюватися за рахунок своєї довготривалої мультирівневості, яка лише поверхнево піддалася ерозії в несприятливій історичній періоді. Як це показав П. Сорокін, культура, як системотворчий чинник суспільства, здатна відтворювати як себе саму, так і те суспільство, яке її породило [7, с.64-68]. Як відомо, поняття «культура» охоплює множину феноменів духовно-інтелектуальної сфери, які складають окремий клас «концептуальних систем». Такими, наприклад, можуть бути: епоси народів, популярні ідеології (в свою чергу, похідні від філософських систем, релігій, наукових теорій), принципи міжособистісних відносин і розбудови публічних порядків (правові традиції), науки, видатні твори мистецтва тощо. «Логіко-змістовна» цілісність [7, с.42-45] концептуальних систем, на відміну від «смертної» матеріальної складової суспільства, може розвиватися і вдосконалюватися до своєї абсолютної довершеності: якщо суспільства, як «матеріально-концептуальні» системи, народжуються, розвиваються й можуть розпастися, втративши, з тих чи інших причин, солідаризуючу дію власної культури, то видатні концептуальні системи, породжені ними, тривають далі, сприймаючись іншими суспільствами, в якості культурної спадщини.

Важливою новацією наук про людину є усвідомлення здатності суспільств до навчання, тобто засвоєння власного історичного досвіду та досвіду інших суспільств – через концептуальні рефлексії, які, зрештою, фіксуються у феноменах культури, включаючи правосвідомість та діяльність публічних інституцій. Д. Келлі показав, як, починаючи з античних греків, у розвитку кожного з суспільств, що вплинули на формування європейської правової традиції, повторюється історична послідовність трьох типів світогляду й, відповідно, розвитку правової свідомості. На першій стадії «Фізису» – правосвідомість базується на розумінні права, як закону природи, без принципового відокремлення від нього специфіки законів людського суспільства: тут діє переважно міжособистісний принцип «живи сам і дай жити іншим», при необхідній, у випадках спільної загрози, солідарності споріднених родів. На другій стадії «Номосу» – правосвідомість ґрунтується на розумінні права як волеустановлених (всенародно, колегіально чи владою монарха) законів, імперативних для

всіх членів суспільства: тут, на основі історичного досвіду організованого життя суспільства у змаганнях з сусідами, діє жорстка підпорядкованість природного особистого права – праву публічному. Зрештою, на третій стадії «Логосу» – правосвідомість зорієнтована на трансцендентний світовий закон-ідеал, відмінний як від природного права, так і від волеустановленого: тривалий культурний обмін з іншими суспільствами в цей час піднімає індивідуальну свідомість до розуміння спільності всього людства і його цінностей [17, с.23-25]. Таким чином, Д. Келлі виявив тристадійність «навчання» суспільств, які від природно-правової «симбіотичної» солідарності (Фізис) – рухалося до політико-правової організації (Номос), а потім – до світоглядно-правової гуманізації (Логос): якщо перехід від першої до другої стадії відбувався як рефлексія на власний досвід виживання, то перехід від другої до третьої стадії був, значною мірою, наслідком відкритості того чи іншого суспільства – культурним надбанням інших народів і цивілізацій. Очевидно, як загальну тенденцію, можна очікувати, що цей тристадійний алгоритм гуманізації діє й донині, охоплюючи всю сучасну глобальну ойкумену. При цьому, безумовно, при зіткненні різних концептуальних систем діє, виведена для процесів біологічної еволюції, «тріада Дарвіна» (внутрішнє різноманіття, успадкованість і природний добір). Однак, для потенційно «безсмертних» – нематеріальних концептуальних систем це означає лише, що жодна з них не може, з одного боку, залишатися незмінною, з іншого – бути повністю викреслена з культурної спадщини людства.

Вирішальним для наслідків взаємодії двох концептуальних систем є сам характер взаємодії. В цьому сенсі, міжособистісні комунікації (включаючи виховання й навчання дитини) і міжнародні відносини в сфері культури (включаючи «цивілізаторську» місію провідних націй) – мають аналогічні критерії: тривале мирне співіснування і добровільне взаємопізнання – формує гармонійний синтез, тоді як нав'язливе агітаторство, тим більше, насильницьке поширення власної культури – завжди виявляється ідеологічною агресією, формуючи соціальний клімат, обтяжений душевним неблагополуччям, з усіма похідними від цього негараздами, часто досить віддаленими у часі. Хибність останнього варіанту лише зараз починає усвідомлюватися в усій глибині своїх наслідків. Натомість, виходячи з єдності психофізичної й духовно-інтелектуальної природи людини, у взаємодії концептуальних систем, як продуктів досвіду й творчості різних суспільств, діє фундаментальна їх здатність до взаємоузгодження, на основі «спільних знаменників», розпорочених в культурних традиціях різних історичних епох і народів. взаємозбагачення різних етнокультурних і цивілізаційно-культурних традицій має стати тривалим і постійно діючим процесом, здійснюваним з метою солідаризації міжнародного співтовариства, на основі усвідомлення трансісторичної єдності людства, і цей процес має спиратися на добру волю й солідарні зусилля всіх народів. В сучасних реаліях, передовсім, заради утримання його в режимі солідарності і недопущення конфліктності, він має стати більш керованим і прозорим, в постійному полі зору міжнародного співтовариства. Спираючись на віру в принципову спорідненість (презумпцію комплементарності) різних етнокультурних і

цивілізаційно-культурних традицій, процесуальні правила взаємодії інформаційних, ідеологічних, культурних «полів» сучасних суспільств мають бути врегульованим на міжнародно-правовому рівні компетентними представниками різних цивілізацій. Така система домовленостей повинна спиратися на науково і юридично обґрунтовану трансісторичну концепцію міжнародних культурно-правових комунікацій, з визначенням, для кожної сучасної нації, параметрів розумного ступеня її відкритості, сприятливого як для підготовки свого населення до сучасних глобалістичних вимог, так і для зупинення його маргіналізації, передовсім, через культурно-психологічні шоки, як наслідки стихійності й непродуманості міжцивілізаційних контактів.

В очікуванні системного врегулювання питань міжнародних комунікацій в духовно-інтелектуальній сфері, сучасний міжнародний інформаційний простір, слід вже зараз захистити від недобросовісних практик. Йдеться, передовсім, про різноманітні загрози «культурної експансії», яка, частіше за все, є поширенням відвертого «безкультур'я»: спрощених ідеологій і світоглядних стереотипів, які власне й діють як катализатори маргіналізації, руйнуючи у широкого загалу неблагополучних суспільств – інтерес і повагу – як до спадщини власної культури, так і до вищих світових її стандартів. На думку автора, в основу міжнародного врегулювання питань інформаційної безпеки сучасних суспільств може бути покладено усвідомлення того, що будь-яка ідеологія має користуватися офіційною підтримкою держави (держав) – лише в межах території проживання творців цієї ідеології. Будучи частиною культурної спадщини певної спільноти народів, така ідеологія має бути зв'язана, передовсім, з територією, де така спільнота традиційно проживає. Ця умова не завадить нормальному міжнародному культурному обміну: представники різних народів, вільно спілкуючись і захоплюючись тими чи іншими елементами культур інших народів – можуть переймати їх, навіть залучаючи до власних культурних традицій, але, ніяким чином, не підпадуть під тоталітарний вплив ідеології, чужої їхній культурній спадщині, як це відбувається кілька останніх тисячоліть. Такі обмеження лише підвищать рівень інформаційної безпеки, а отже – сприятимуть щирій відкритості суспільств – культурам інших народів. В історичній перспективі міжнародні домовленості, які визначають територіальну прив'язку офіційної дії тих чи інших ідеологій, забезпечать поступове усвідомлення міжнародним співтовариством, що: по-перше, культурні традиції мають значно тривалішу історію і значно більше зв'язані з генетично пам'яттю, ніж це здається нині, внаслідок відносно нетривалого панування тоталітарних ідеологій і тиску масової культури; по-друге, що здорове суспільство розвиває й продовжує свою культурну традицію, передовсім, для потреб власних прийдешніх поколінь, оскільки саме в цьому й полягає процес культурного самовідтворення кожного суспільства. Жодне суспільство не повинно виробляти «на експорт» будь-які феномени культури, тим більше, робити це з метою історико-культурних спекуляцій, особливо, якщо це ідеології, спрямовані на розкол «суспільства-імпортера». Суспільство продукує свою культуру, передовсім, для власного самовідтворення, для міжнародного ж культурного співробітництва необхідно й достатньо тримати власну культуру на належному

мистецькому й гуманістичному рівні, будучи при цьому неупередженим і відкритим до культурних надбань інших народів.

В складному процесі відтворення самобутності, гідності й самодостатності народів мультикультурного міжнародного співтовариства повноваження з координації й узгодження всіх суперечностей, які, безумовно, будуть виникати, повинні взяти на себе уповноважені установи ООН. При цьому, в системі виховання й освіти, як найбільш перспективному напрямку солідаризації людства, міжнародний консенсус має бути забезпечений у підході, принаймні, до таких питань: 1) яку мету має переслідувати навчання, як універсальна складова культурного самовідтворення суспільств; 2) що, орієнтовно, має знати кожне підростаюче покоління сучасного людства, в контексті перспектив найближчого майбутнього, та в якому віці й якими засобами такі знання повинні передаватися для їх ефективного засвоєння; 3) як організаційно й процедурно узгоджувати дії міжнародних, національних і місцевих установ – у створенні такої системи виховання й освіти і таких навчальних програм, які б забезпечили кожній дитині будь-якого народу планети доступ до комплексу знань, потрібних для її успішної самореалізації, сприяючи вихованню в ній – як почуття міжнародної солідарності, так і гідної вірності культурним традиціям свого народу та свого цивілізаційного простору. Всі ці питання тісно пов'язані між собою, маючи головний спільний знаменник – нагальну потребу міжнародного співтовариства в солідаризації, побудованій не на тоталітарній уніфікації, а на усвідомленні мультикультурного різноманіття людства – як кумулятивного історичного досвіду всіх його народів – їх спільної спадщини й самодостатньої цінності.

Висновки. Щира й дієва солідарність міжнародного співтовариства може скластися лише за умови, що суспільства переорієнтують свої системи культурного самовідтворення, насамперед на їхнє служіння прийдешнім поколінням, з метою їх виховання як активних і правосвідомих громадян своїх самобутніх і самодостатніх націй. З раннього дитинства історико-правове виховання й освіта мають підтримувати дружнє інформаційно-правове поле для підростаючих поколінь, виховуючи їх впевненість у незмінності верховенства «правди над кривдою» і найкращих рис свого народу над тимчасовими його негараздами. З іншого боку, виховні й навчальні програми, органічні етнокультурній і цивілізаційній традиції кожної нації, мають бути захищені й від ідей зверхності над іншими народами. Позитивні установки на національну самодостатність повинні гармонійно вписуватися в солідарну історико-правову концепцію людства. Модернізація (чи формування) системи історико-правового виховання й освіти, безумовно, має здійснюватися активними зусиллями самого суспільства, на основі всенародного обговорення й оцінки проєктів і рекомендацій, розроблених національними духовно-інтелектуальними елітами. Але вона потребує й міжнародної координації. Узгодження різних етнокультурних і цивілізаційних концепцій історії й права, наскільки б непростим воно не було, стало б важливою умовою солідаризації людства, нині як ніколи актуальною. Замовчування «темних плям» історії, подібно до неусвідомлених душевних травм дитинства, що породжують стійкі комплекси і психологічний

дискомфорт дорослої людини, залишається постійним джерелом дискомфорту в міжнародних відносинах, особливо, за межами їх офіційного міждержавного рівня. Подолати цю проблему можна, лише провівши ретельне й, рівною мірою, шанобливе «перехресне» вивчення представниками різних сучасних суспільств – культурної спадщини всіх народів і цивілізацій, розглядаючи всі досягнення й помилки окремих народів – як спільний неоціненний досвід в русі людства до своєї зрілості.

Таким чином, історико-правова концепція людства, як спільна міжнародна основа світоглядного й правового виховання підрастаючих поколінь, має спиратися, принаймні, на три «позанаукові» презумпції: по-перше, на упереджено дружнє відношення до «природи людини» й, відповідно, до її природних прав, з врахуванням гендерних та вікових особливостей підрастаючих поколінь; по-друге, на віру в наявність сенсу історії, тобто в те, що історія – це рух людства до стану його гармонії й зрілості; по-третє, на свідому загальнолюдську солідарність в усіх її вимірах, включаючи, зокрема: повагу до кожної етнокультурної й цивілізаційної традиції; взаємодоповнення і взаємопосилення гуманістичних надбань кожної з них, при повній відмові від людоненавистницьких ідей і практик, поділу людей, соціальних верств чи народів – на окремі категорії, з метою їх дискримінації і т.п.; справедливі умови узгодження потреб народів-мігрантів з захистом культурно-цивілізаційних надбань народів «приймаючих» країн; розбудову суспільних і міжнародних відносин на основі забезпечення рівних можливостей розвитку й самореалізації підрастаючим поколінням всіх народів планети; врахування особливих потреб окремих соціальних груп і народів для надання їм ефективної солідарної допомоги на територіях їх проживання; через роз'яснення й соціальні програми сприяти поширенню культури самовідтворення, зменшуючи серед іншого, загрози демографічної й ідеологічної експансії. Ці та, зав'язані з ними, інші положення – мають бути враховані у процесі розробки й узгодження представниками різних етнокультурних і цивілізаційних традицій спільної «історико-правової концепції людства».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теория и методы в социальных науках /Под ред. С.Ларсена; пер. с англ. – М. : РОССПЭН, 2004. – 288 с.
2. *Блонд А.* Людський вимір ОБСЄ: минуле сучасне й майбутнє // Права людини в Україні. Вип. 21. – Київ, 1998. – С. 6–15.
3. *Радзівіл О.А.* Співвідношення природного й волеустановленого права в трансісторичному контексті. – С. 44-121// Правова система України в епоху глобалізаційного поступу: [монографія] / О.Є. Гіда, О.М. Костенко, О.А. Радзівіл [та ін.]; За заг. ред. докт. юриди. наук, проф. В.К.Матвійчука. – К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2014. – 492 с.
4. Декларація і програма виховання громадян в дусі демократії, заснованого на усвідомленні ними своїх прав та обов'язків від 07.05.1999. Міжнародні документи. Рада Європи. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

5. Радзівілл О.А. Постмодернізм у найконсервативнішій з дисциплін, або перспективи курсу історії держави і права. – К. : Науковий вісник Дипломатичної Академії України, 2000. – С. 35–44.
6. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Пер з нім. – К. : Основи, 1998. – 534 с. С. 104.
7. Сорокин П.А. Социальная и культурная динамика. – М. : Астрель, 2006. – 1176 с.
8. Кун Т. Структура наукових революцій. – К. : Port-Royal, 2001. – 228 с.
9. Понпер К.Р. Эволюционная эпистемология // Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – С. 17-34
10. Krygier M. Law as Tradition. Law and Philosophy. 1986. N 5. P. 237-262
11. Teubner G. Law as an Autopoietic System. Oxford, 1993. – 384 с.
12. Ladeur K.H. Perspectives on a Post-Modern Theory of Law // Autopoietic Law / A New Approach to Law and Society / Ed. G. Teubner. Berlin; New York, 1988. P.242-282
13. Habermas J. The theory of Communicative Action. Vol.2 Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason / Tr. T McCarthy, 1987.
14. Марк ван Хук. Право как коммуникация. – СПб: Изд. дом С.-Петербур. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. – 288 с.
15. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. – М. : Изд-во МГУ: Издательская группа ИНФРА*М–НОРМА, 1998. – 624 с.
16. Мережко О.О. Психологическая теория международного права (публичного и частного). – Одесса: Фенікс, 2012. – 244 с.
17. Келлі Д.Р. Людський вимір буття: суспільна думка в західній правовій традиції. – Одеса : АО БАХВА, 2002. – 328 с.
18. Ясперс К. Идея университета / Карл Ясперс: пер. с нем. – Минск : БГУ, 2006. – 156 с.
19. Создание университета мирового класса / Джамиль Салми; пер. с англ. – М. : Изд-во «Весь Мир», 2009 – 132 с.
20. Университет как центр культуропорождающего образования. Изменение форм коммуникации в учебном процессе / М.А. Гусаковский, Л.А. Яценко, С.В. Костюкович и др. – Минск : БГУ, 2004 – 279 с.
21. Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 р.: <http://portal.rada.gov.ua>
22. Людський розвиток в Україні: можливості та напрямки соціальних інвестицій / За ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. Держкомстат України, 2006. – 356 с.
23. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М. : Наука, 1989. – 240 с.
24. Радзівілл О.А. Алгоритми соціогенезу і їх значення для «управління правом» // Юридична наука. – 2011. – № 2. – С. 10–25.
25. Матурана У., Варела Ф. Дерево познання; [перевод с англ. Ю.А. Данилова.] – М. : Прогресс–Традиция, 2001 // Социологический журнал. 2003. – № 2. – С. 8-64.

Радзівілл О.А. Питомі виміри історико-правової освіти в процесах духовно-інтелектуального оздоровлення суспільств

У подоланні маргіналізації сучасних суспільств, як спадщини «монокультурного» стилю міжнародних відносин, важливу роль відіграє система їх культурного самовідтворення, основою якої є історико-правове виховання й освіта підростаючих поколінь. Новий антропоцентризм сучасних наук і соціальних інституцій орієнтується на солідарність самобутніх і самодостатніх суб'єктів як на рівні особистості, так і на

рівні суспільств. Міжнародне партнерство можливе лише між зрілими націями, тому виховання й освіта в кожному сучасному суспільстві повинні не лише відповідати міжнародним стандартам, але й виховувати громадянську зрілість кожної особи, шануючи й розвиваючи національні історико-правові традиції.

Ключові слова: історико-правова концепція людства; тип культурного самовідтворення суспільства; телеологічний і деонтологічний аспекти принципу антропності; соціально-правові й соціально-культурні системи; властивості концептуальних систем; психофізичні типи індивідів.

Радзивилл А.А. Искомые измерения историко-правового образования в процессах духовно-интеллектуального оздоровления обществ

В преодолении маргинализации современных обществ, как наследия «монокультурного» стиля международных отношений, важная роль отводится системе культурного самовоспроизводства обществ, основу которой составляет историко-правовое воспитание и образование подрастающих поколений. Новый антропоцентризм современной науки и социальных институций ориентирован на солидарность самобытных и самодостаточных субъектов как на уровне личности, так и на уровне обществ. Международное партнерство возможно лишь между зрелыми нациями, поэтому воспитание и образование в каждом современном обществе должно не только отвечать международным стандартам, но и воспитывать гражданскую зрелость каждой личности, уважая и развивая национальные историко-правовые традиции.

Ключевые слова: историко-правовая концепция человечества; тип культурного самовоспроизведения общества; телеологические и деонтологические аспекты принципа антропности; социально-правовые и социально-культурные системы; свойства концептуальных систем; психофизические типы индивидов.

Radzivil O.A. Characteristic dimensions of historical and legal education in the process of spiritual and intellectual revitalization of society

The system of cultural self-replication based on historical and legal education of the rising generations plays an important role in overcoming the marginalization of modern society which is viewed as a consequence of the monocultural type of international relations. The new anthropocentrism of modern science and social institutions focuses on the solidarity of the distinctive and self-sufficient actors both at the level of individuals and the public level. International partnerships are possible only between mature nations, thus education and training in modern society should not only meet international standards but also cultivate each person's civic maturity on the basis of respect for national, historical and legal traditions and their development.

Keywords: Historical and Legal Concept of Humanity; Type of Cultural Self-replication of Society; teleological and Deontological aspects of Anthropic Principle; Socio-legal and Socio-cultural Systems; Features of Conceptual Systems; Psychophysical Types of Individuals.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2015.